

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΚΟΣ
ΝΟΜΙΚΟΣ - ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ - Δρ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΚΠΑ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ-ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΤΟ ΑΑΧΕΝ (AIX LA CHAPELLE) ΤΟ 1818: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΜΕ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΤΕΡΗ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Τό νά χαρακτηριστεί σήμερα ένας διπλωμάτης «Ευρωπαίος» εἶναι συνηθισμένο. Εἶναι πρωτοποριακό ὅμως νά χαρακτηρίζεται «Ευρωπαίος», ἕνας διπλωμάτης ὅπως ὁ μετέπειτα Πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, πού ἔζησε καί ἔδρασε στίς πρώτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα.

Εἶναι ὁ πρῶτος «Ευρωπαϊστής», γιατί ἀσχολεῖται μέ τήν ἐνότητα τῆς «Γηραιᾶς Ἡπείρου», 100 περίπου χρόνια πρῖν τό συγκεκριμένο θέμα τεθεῖ στό τραπέζι τῶν διαπραγματεύσεων.

Τό 1812 λοιπόν, γιά πρώτη φορά στή Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου μιλᾷ ὁ ἴδιος γιά τά «Ευρωπαϊκά πράγματα», μία Συνθήκη πού δυστυχῶς ἄφηνε πάλι τήν Εὐρώπη διχασμένη καί τούς μικρούς λαούς τῶν Βαλκανίων σκλάβους στήν τουρκική βαναυσότητα.

Τί συμβαίνει ὅμως σ' αὐτήν τήν Εὐρώπη πού δραστηριοποιεῖται ὁ Κορυφαῖος Ἑλληνας Διπλωμάτης, τό πρῶτο τρίτο τοῦ αἰώνα;

Ὡς τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1812, ὅταν ὁ γαλλικός στρατός μπῆκε νικητής στή Μόσχα, ὁ Μ. Ναπολέον δέν εἶχε γνωρίσει τήν ἴπτα. Ἡ ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Ρωσίας ὑπῆρξε ταυτόχρονα τό ἀπόγειο τῆς δόξας του καί ἡ ἀρχή τῆς παρακμῆς του, ὁ τάφος τῆς στρατιωτικῆς καί πολιτικῆς του καριέρας. Μετά τήν πυρπόληση τῆς Μόσχας, ἡ γενική ὑποχώρηση τῶν Γάλλων μέσα στό φοβερό χειμωνιάτικο κρύο ἔδωσε τό σύνθημα σ' ὅλες σχεδόν τίς Εὐρωπαϊκές δυνάμεις νά συνασπιστοῦν γιά ν' ἀποτινάξουν τήν κηδεμονία τοῦ Ναπολέοντα. Ὁ γαλλικός αὐτοκρατορικός στρατός, ἡ περίφημη μεγάλη στρατιά γύρισε στήν

πατριδα του τρομερά αποδεκατισμένος. Δεν υπάρχει όμοιο παράδειγμα στην Παγκόσμια Στρατιωτική Ιστορία: από τις 533.000 άνδρες που είχαν περάσει τον ποταμό Νιέμεν, ξαναείδαν τό Παρίσι 20 με 30 χιλιάδες άνδρες.

Συνασπισμός Αυστρίας – Πρωσίας – Ρωσίας – Άγγλίας και στις 19 Οκτωβρίου 1813 έρχεται για τον Γάλλο Στρατηλάτη ή καταστρεπτική ήττα στην περιώνυμη Μάχη των Έθνων κοντά στη Λειψία. Οι συμμαχικές δυνάμεις περνούν τό Ρήνο και εισβάλλουν στο γαλλικό έδαφος – άρχές του 1814.

Τις πρώτες ημέρες του Μαρτίου του 1814 οι αντιπρόσωποι των τεσσάρων Δυνάμεων συναντιούνται στο Σωμόν του Άνω Μάρνη και υπογράφουν συμφωνία με την οποία αναλάμβαναν την υποχρέωση να μη σταματήσουν τον πόλεμο παρά μόνο αφού θά εξαναγκάζαν τί Γαλλία να δεχθεί τά γεωγραφικά όρια του 1789 (πριν από τί Μεγάλη Έπανάσταση). Καθόριζαν άκόμη με τί συμφωνία αυτή τις γενικές άρχές που θά αποδέχονταν και θά επέβαλαν μετά την τελική νίκη, για τί νέα όργάνωση της Εύρώπης.

Γι αυτό και ή Συμφωνία ή Συνθήκη του Σωμόν θεωρείται ως ή Πρώτη Πράξη των Μεγάλων Δυνάμεων της Εύρώπης ως προς την εφαρμογή της άρχής της ευρωπαϊκής ισορροπίας και την καθιέρωση του λεγόμενου Δευθυντηρίου, τό όποιο θά διαμορφωθεί λεπτομερέστερα με τί Συνθήκη των Παρισίων στις 20 Νοεμβρίου 1815.

Στά τέλη Μαρτίου 1814 οι Σύμμαχοι μπαίνουν στο Παρίσι – ή Γαλλική Γερουσία κηρύττει έκπτωτο τον Μ. Ναπολέοντα και καλεί τον κόμη της Προβηγκίας, γνωστό ως Λουδοβίκο ΙΗ΄, στον θρόνο της Γαλλίας. Έτσι έχουμε τί λεγόμενη παλινόρθωση της Παλαιάς Βασιλικής Οικογενείας των Βουρβόνων.

Ο Γάλλος Αυτοκράτορας διατηρεί τον τίτλο του και έκτοπίζεται στο μικρό νησί της Έλβας.

Συμφωνείται να συγκληθεί Διεθνές Συνέδριο στη Βιέννη, τό όποιο ξεκινάει τον Σεπτέμβριο του 1814. Την ίδια εποχή ό Ιωάννης Καποδίστριας ως άπεσταλμένος του Τσάρου ολοκληρώνει τό έλβετικό θαύμα και μετέχει κι εκείνος στο Συνέδριο της Βιέννης ως διπλωματικός άκόλουθος με άρμοδιότητα στο έλβετικό ζήτημα.

Επιδίωξη στη Βιέννη των τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων της Τετραπλής Συμμαχίας –όπως είχε καθιερωθεί να όνομάζεται από τό 1813– ήταν να διαμορφώσουν τον νέο χάρτη της Εύρώπης, όπως αυτές ήθελαν, και να επιβάλουν τις άποφάσεις τους στη Γαλλία και στα μικρότερα κράτη.

Όστόσο ό Ταλλεϋράνδος καταφέρνει να ματαιώσει τά σχέδιά τους και να διασπάσει την ένότητα της Τετραπλής Συμμαχίας. Άσυναγώνιστος ό Ταλλεϋ-

ράνδος στην παρασκηνιακή δραστηριότητα, εκμεταλλεύεται τις αντιζηλίες και τις διαφορές των Τεσσάρων Δυνάμεων που προέκυψαν ειδικά στα θέματα της Πολωνίας και της Σαξονίας.

Ενώ συνεχίζονται οι εργασίες του Συνεδρίου, ο Μ. Ναπολέων αποδρά από την Έλβα την 1η Μαρτίου 1815 και αποβιβάζεται στις γαλλικές ακτές. Είναι οι περιβόητες 100 ημέρες της Βασιλείας του που τελειώνουν με τη συντριβή του στο Βατερλώ (16-18 Ιουνίου 1815).

Οι συνθήκες που υπογράφηκαν στα 1815 είναι τρεις:

1. Η Τελική Πράξη της 9ης Ιουνίου 1815 με την οποία κλείνει το Συνέδριο της Βιέννης.
2. Η λεγόμενη Συνθήκη της Τεργής Συμμαχίας στις 26 Σεπτεμβρίου 1815 και
3. Η Συνθήκη Ειρήνης της 20ης Νοεμβρίου 1815 στο Παρίσι.

Η Τεργή Συμμαχία ουσιαστικά δημιουργείται με πρωτοβουλία του Τσάρου Αλέξανδρου και είναι Συμμαχία μεταξύ Αυστρίας – Πρωσίας – Ρωσίας – Γαλλίας (ή Γαλλία γίνεται δεκτή μετά το Συνέδριο του Άαχεν).

Ξεκινά σαν ένα έγγραφο προσωπικό των Μοναρχών οι οποίοι επικαλούνται τις αρχές του Χριστιανισμού, δηλ. ότι ενωμένοι με δικαιοσύνη – αγάπη – ειρήνη θα αντιμετωπίσουν οποιοδήποτε πρόβλημα και θα είναι αλληλέγγυοι ο ένας στον άλλο.

Πρόκειται αναμφισβήτητα για ένα κείμενο που δεν έχει το προηγούμενο του μέσα στην ιστορία των διπλωματικών πράξεων.

Οι κρυφές προθέσεις των ηγεμόνων που συνέστησαν την Τεργή Συμμαχία ήταν όμως η επέμβαση στα εσωτερικά των μικρών κρατών, ο στραγγαλισμός των εθνικών διεκδικήσεων των υπόδουλων λαών και, κυρίως, το απαραβίαστο των αποφάσεων του Συνεδρίου της Βιέννης.

Κατά τη διάρκεια του χρόνου οι λαοί απέδωσαν στην Τεργή Συμμαχία τον χαρακτήρα συνωμοσίας των ισχυρών κατά των λαϊκών έλευθεριών.

Η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων ουσιαστικά βάζει τέλος στην πολιτική σταδιοδρομία του Μ. Ναπολέοντα, συμμαχικός στρατός θα υπάρχει ως στρατός κατοχής για μεγάλο διάστημα σε στρατηγικές θέσεις μέσα στη Γαλλία, η οποία υπόκειται και σε μεγάλη πολεμική αποζημίωση.

Ο Καποδίστριας το 1815 αναλαμβάνει Γραμματέας επί των έξωτερικών υποθέσεων στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Ουσιαστικά αναδιοργανώνει μία νεκρή διπλωματική υπηρεσία που κινείται ασυντόνιστα από το 1802-1803 που ιδρύθηκε. Διπλωματικά αρχεία, Έπετηρίδα Ρώσων διπλωματών, ανακοινώσεις στις

έφημερίδες της εποχής ως ΥΠΕΞ, καινοτομίες πρωτόγνωρες για την εποχή που διανύουμε, αλλά, ταυτόχρονα, και τεράστιες υπηρεσίες για την Πατρίδα του.

Φτάνουμε λοιπόν στο 1818 όταν ώθει ουσιαστικά τον Τσάρο Αλέξανδρο να σκεφτεί ποιά πρέπει να είναι η μελλοντική στάση των Συμμάχων απέναντι στη Γαλλία. Ο Καποδίστριας θεωρεί απαραίτητη την επιστροφή της Γαλλίας στις Συμμαχίες των Μεγάλων Δυνάμεων για τη διατήρηση της ευρωπαϊκής ειρήνης και ισορροπίας. Άλλωστε το 1815 είχε προσφέρει τεράστιες υπηρεσίες σώζοντας τη Γαλλία από τον καταταμαχισμό των εδαφών της, κάτι που αναγνώρισαν οι Γάλλοι.

Έτσι προκαλείται το Συνέδριο της Αΐξ λά Σαπέλ (Άαχεν) με αποκλειστικό έργο να εξετάσει και να ρυθμίσει το θέμα της συμμαχικής κατοχής στη Γαλλία.

Στά τέλη Σεπτεμβρίου άρχισαν να καταφθάνουν στο Άαχεν οι αντιπροσωπεύεις. Ποιά θέματα χώριζαν τις Μεγάλες Δυνάμεις; Όλα και κανένα. Οι Άγγλο-αυστριακοί φοβούνταν τη γαλλορωσική προσέγγιση, που τη θεωρούσαν εξαιρετικά επικίνδυνη για την ελευθερία της Ευρώπης. Τελικά, όλοι προσπάθησαν να καλοπιάσουν τους Γάλλους. Η τελική απόφαση του Συνεδρίου είναι μία νίκη για τον Καποδίστρια. Τα συμμαχικά στρατεύματα αποσύρονται από τη Γαλλία και μειώνεται η πολεμική αποζημίωση, η οποία ουσιαστικά τακτοποιείται.

Τό σημαντικότερο όμως είναι ότι σύντομα η Γαλλία θα γινόταν και πάλι αποδεκτή ως ισότιμη σύμμαχος. Έτσι η Τετραπλή Συμμαχία γίνεται Πενταπλή.

Ο Βασιλιάς της Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΗ΄, θέλοντας να δείξει την ευγνωμοσύνη του στον Ιωάννη Καποδίστρια, του οποίου η σθεναρή στάση σώζει για άλλη μία φορά τη Γαλλία από την οικονομική καταστροφή, επαναφέροντάς την στους ισχυρούς της Ευρώπης, του προσφέρει μέσω του Υπουργού του Ρισελιέ ένα μεγάλο χρηματικό ποσό.

Ο Καποδίστριας αρνείται και, κατόπιν επιμονής των Γάλλων, ζήτησε να προσφέρουν από ένα αντίτυπο όσων βιβλίων υπήρχαν εις διπλούν στη βιβλιοθήκη των Παρισίων για τις βιβλιοθήκες της Ελλάδος που σκόπευε να ιδρύσει. «Τό περιττόν σας», είπε, «θα γίνει κεφάλαιον της βιβλιοθήκης, την οποία επιθυμώ να συστήσω εις την πατρίδα μου και άλλον ουδέν υπάρχει εις έμέ χαρίεστερον».

Ο Τσάρος Αλέξανδρος, επιβραβεύοντας τους αγώνες του στο Συνέδριο του Άαχεν, απένευε στον Καποδίστρια τό παράσημο του Αγίου Βλαδιμήρου Α΄ τάξης, ενώ η Γαλλία του απένευε τον Μεγαλόσταυρο της Λεγεώνας της Τιμής.

Μεγάλες όμως είναι οι προσπάθειες του Ιωάννη Καποδίστρια για την εγκαθίδρυση της πρώτης Γερμανικής Όμοσπονδίας.

Σχετικά λοιπόν με τό γερμανικό ζήτημα προαποφασίστηκε από τό Διευθυντήριο ή πρόσκαιρη λύση τῆς Συνομοσπονδίας, λύση πού φυσικά βρῆκε ἀντίθετη τὴν Αὐστρία, πού ἀπέβλεπε στὸν ρόλο τοῦ ἰσχυροῦ στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη.

Ὁ γερμανικὸς λαὸς ἤθελε τὴν ἐνότητα, ἀλλὰ πολλές ἀπὸ τίς Μεγάλες Δυνάμεις ἤθελαν τὸν κατακερματισμὸ τῆς Γερμανίας σέ μικρὰ κρατίδια, γιατί ἔτσι θὰ αὐξαναν τὴν ἐπιρροή τους στὴν περιοχὴ.

Ἀπὸ τό 1815 ἕως τό 1818 καί τὰ Συνέδρια τῆς Βιέννης καί τοῦ ἝΑαχεν, ὁ Καποδίστριας ὑποβάλλει τουλάχιστον τέσσερα ὑπομνήματα γιὰ τίς γερμανικὲς ὑποθέσεις, τονίζοντας καταρχὴν τὴν ἀδιαμφισβήτητη ὑπεροχὴ τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Εὐρώπη, καθὼς καί ὅτι πρέπει νὰ ἀποκατασταθεῖ τό Γερμανικὸ Ἔθνος ἀφενὸς πρὸς ὄφελός του, ἀφετέρου δέ χάριν τῆς ἐξασφάλισης τῆς ἡρεμίας καί γαλήνης στὴν Εὐρώπη.

«Ὅποιαδήποτε κι ἂν εἶναι τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα τῶν ἡγεμόνων πού κυβερνοῦν», διακήρυξε, «οἰφείλουν ὑπὸ τὴν πίεση τῶν γεγονότων νὰ παραύσχουν στὴ χώρα τους ἐνιαῖο Σύνταγμα».

Στὴ συγκρουσί του με τὴν Ἀντιπροσωπεία τῆς Αὐστρίας, ὁ Καποδίστριας σέ ἕνα ξέσπασμά του λέει: «Τὸ γεγονός πού θὰ ἐξασφάλιζε μία αἰώνια εἰρήνη στὴν Εὐρώπη θὰ ἦταν ἡ διακήρυξη τῆς ἀρχῆς τῆς οὐδετερότητας ὡς θεμέλιο τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καί ἡ ὑπαγωγή στὸ καθεστῶς αὐτὸ ὅλων τῶν ὁμόσπονδων δυνάμεων μαζί με τὴ Δανία. Ποιὸς θὰ πολεμοῦσε τότε καί γιατί; Θὰ βλέπαμε τότε τὴ μάστιγα τῶν μόνιμων στρατευμάτων νὰ ἐξαφανίζεται ἀπὸ παντοῦ... Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι μία χίμαιρα».

Μετά ἀπὸ ἔντονες συζητήσεις ὑπογράφηκαν στὴ Βιέννη ἀρχικά, στίς 8 Ἰουνίου 1815, οἱ συνθηκὲς γιὰ τὴ Γερμανικὴ Ὁμοσπονδία πού ἀναγνώριζαν, σύμφωνα πρὸς τίς ὑποδείξεις τοῦ Καποδίστρια, μιὰ ἔνωση κρατῶν πού σεβόταν τὴν κυρίαρχη ἐξουσία τῶν μελῶν τῆς καί ἡ ὁποία περιελάμβανε 41 γερμανικά κράτη.

Ὅμως τό Συνέδριο τοῦ ἝΑαχεν θὰ μείνει στὴν Ἱστορία τῆς Διπλωματίας μοναδικὸ γιὰ τίς τολμηρὲς ἰδέες τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια γιὰ τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, τὴν καταπολέμηση τῆς πειρατίας καί τὴν κατάργηση τοῦ δουλεμπορίου.

Ἐχώρισα ἀπὸ τό Ἄρχειο τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια τρία ὑπομνήματα με προτάσεις καί διπλωματικὲς ἀναφορὲς πρὸς τὸν Ἀνώτατο Προϊστάμενό του, τὸν Τσάρο Ἀλέξανδρο.

Τὰ τρία αὐτὰ ὑπομνήματα με ἡμερομηνίες 6 Ἰουλίου – 1 Νοεμβρίου καί 31 Δεκεμβρίου 1818 εἶναι κυριολεκτικὰ μνημειώδη. Θὰ πρέπει, κατὰ τὴν ἄποψή

μου, νά μελετῶνται καί νά διδάσκονται σέ ὅλες τίς Διπλωματικές Ἀκαδημίες τοῦ σύγχρονου κόσμου. Εἶναι τά ὑπομνήματα πού μᾶς ἐπιτρέπουν νά τόν ὀνομάσουμε «Πρῶτο Εὐρωπαϊστή».

Ἀναφέρομαι στά τρία Ὑπομνήματα μέ τίς προτάσεις του πρὸς τόν Τσάρο Ἀλέξανδρο, γιατί αὐτούσιες οἱ ιδέες του περιλαμβάνονται στά ἀρχικά αὐτά Ὑπομνήματα.

Στό πρῶτο ἀπ' αὐτά (τῆς 6ης Ἰουλίου 1818), ἐκθέτει τίς ἀπόψεις του γιά ὅλα τα εὐρωπαϊκά ζητήματα.

Καταγγέλλει τήν τάση τῆς Αὐστρίας καί τῆς Ἀγγλίας γιά «κατ' ἴδιαν» ἀντιμετώπιση τῶν διαφορῶν θεμάτων ἔξω ἀπό τά πλαίσια τῆς μεγάλης συμμαχίας. Προσπαθεῖ μέ ὅλες του τίς δυνάμεις νά πείσει τίς ἀντιπροσωπεῖες τῶν μεγάλων κρατῶν νά συζητήσουν τά τεράστια προβλήματα τῶν μικροτέρων κρατῶν, ὅπως τῆς Ἰσπανίας, τῶν ἰταλικῶν κρατιδίων, τῆς Γερμανίας. Τονίζει ὅτι, παρασκηνιακά, δέν μποροῦν νά ἀντιμετωπιστοῦν αὐτά τά προβλήματα, πού θά ἐξελιχθοῦν σέ μεγάλα καί θά διακινδυνεύσει γιά ἄλλη μιά φορὰ ἡ εἰρήνη στήν Εὐρώπη.

Χαρακτηριστικά ἀναφέρει ὅτι ἡ Ρωσία, ἔχοντας συμβάλει μέ ἀνδιδοτέλεια στήν ἀποκατάσταση τῆς συνταγματικῆς βασιλείας στή Γαλλία, στήν ἐδραίωση τῆς διαρκoῦς οὐδετερότητας καί ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλβετίας καί στήν ἐξασφάλιση τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας τῆς Πολωνίας, ἐπιβεβαίωσε τήν καλή της πίστη καί τόν σεβασμό στήν τήρηση τῶν συνθηκῶν. Δέν εἶχε ἀποδώσει ἡ ἐπιμελημένη «φαλκίδευση» τῶν παραπάνω ἀπό μέρους τῶν Ἄγγλων καί τῶν Αὐστριακῶν. Ὁ Μέττερνιχ μάλιστα ἤλπιζε, ὅτι μέ τήν ἀνανέωση τῆς Τετραπλῆς Συμμαχίας, θά μποροῦσε ν' ἀνατεθεῖ στή Γαλλία ὁ ρόλος τοῦ «ἐνδιάμεσου». Στόχος πάντα ἡ μείωση τῆς ἐπιρροῆς τῆς Ρωσίας στά εὐρωπαϊκά ζητήματα.

Ἀναφερόμενος ἀργότερα ὁ Καποδίστριας στά διπλωματικά «παιχνίδια» τοῦ Μέττερνιχ, γράφει: «Ἀπομονῶνων ἀφ' ἑνός τήν Γαλλίαν, καί δεσμεύων ἀφ' ἑτέρου τήν Ρωσίαν διά τῆς Τετραπλῆς Συμμαχίας, ἤλπιζε, χρείας τυχοῦσης, νά ἀναγκάσει τήν Αὐλὴν τῶν Παρισίων νά προσχωρήσει ἐκ νέου εἰς τήν διαβόητον συνθήκην τῆς 3ης Ἰανουαρίου 1815. Ἀφ' ἑτέρου, διά τῆς ἀποκλείσεως παντός ἄλλου ζητήματος ἐκ τῶν ἐν Ἄαχεν συζητήσεων, ἐπετυγχάνετο ἐν τοῖς πράγμασιν ἡ μὲν Ἀγγλία νά ρυθμίσει μόνη της τὰ ἐν Νοτίῳ Ἀμερικῇ ἰσπανικά ζητήματα, ἡ δέ Αὐστρία νά πράξει τό αὐτό διά τὰ ζητήματα τῆς Γερμανίας καί Ἰταλίας ἀπομακρύνουσα τὰ δευτερεύοντα κράτη ἀπὸ τῆς Ρωσίας».

Ὁ Καποδίστριας ὅμως μέ τό πραγματικά μεγαλοφυές αὐτό Ὑπόμνημα, τό ὁποῖο μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ δίκαια «τό προσχέδιο γιά μία πανευρωπαϊκὴ

συνεργασία», ἀμφισβητεί επίσημα τὴν παγκόσμια κυριαρχία τῶν τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων πού ἀπέρρεε ἀπὸ τὶς συνθήκες τοῦ 1815. Καὶ τὸ κάνει ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἴσως τῆς μεγαλύτερης ἀπὸ αὐτὲς τὶς Δυνάμεις.

Λέει, ὅτι, «ἂν δεχτοῦμε ὅτι ἡ Συνθήκη τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας νομιμοποιεῖ τὴν ἀδελφοσύνη ἀνάμεσα σὲ Μονάρχες καὶ λαούς, πῶς θὰ διατηροῦνταν τότε ἡ ἀμοιβαίωσις ἐφόσον μία Κυβέρνησις ὄριζε τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων χωρὶς τὴ δική τους συμμετοχή. «Δὲν δεχθήκαμε ποτέ», ὑπογραμμίζει, «τὴν ὑπαρξὴ δικαιώματος τῶν συμβαλλόμενων Δυνάμεων νὰ παρεμβαίνουν στὶς σχέσεις πού ἀφοροῦν τὰ ἄλλα κράτη, ἀκόμη λιγότερο στὶς σχέσεις ἐκεῖνες πού δὲν ὀρίζονται ἀπὸ συνθήκες».

Καὶ συνεχίζει, προτείνοντας τὴν ἴδρυσις μίας «γενικῆς συμμαχίας». Ἡ Τετραπλὴ Συμμαχία ἀναφέρει ὅτι εἶναι καταδικασμένη ἀπὸ τὴ φύσιν τῆς νὰ σπείρει τὴ διχόνοια ἀνάμεσα στοὺς λαούς. Πρέπει λοιπὸν νὰ διευρυνθῆι μὲ τὴν ἔνταξιν σ' αὐτὴν ὅλων των Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ νὰ καθιερωθῆι ἡ «ἀλληλέγγυος καὶ συνυπεύθυνος συμμαχία (Alliance Solidaire), πού θὰ ἐγγυᾶται τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια ὅλων τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Αὐτὴ θὰ εἶναι «ἡ βάση ἑνὸς συστήματος ἀμοιβαίας ἐγγύτητος γιὰ τὴν ὑφιστάμενη κρατικὴ ὑπόστασις τῶν συμβαλλομένων δυνάμεων».

Ἐγγύτησις ἐδαφικὴ; Ναι, ἀλλὰ ἐγγύτησις καὶ τῶν ὑφισταμένων πολιτικῶν καθεστώτων.

Στὸ κείμενο αὐτὸ γιὰ πρώτη φορὰ ἀναφέρεται τὸ διεθνὲς δίκαιο καὶ ἡ τήρησὶς του.

Τὸν ἀπασχολεῖ ἡ μακροαίωνη εἰρήνη καὶ εὐημερία.

Συνεχίζει νὰ βάζει ἐρωτήματα συνεχῶς γιὰ τὴν Αὐστρία καὶ τὴ Ρωσία: «Ἡ ζήλεια», λέει, «ἀκόμη καὶ ὁ φόβος πού προκαλεῖ ἡ κραταιὰ στάσις τῆς Ρωσίας καὶ ἡ παρέμβασις τῆς Κυβερνήσεώς της σὲ ὅλες τὶς Εὐρωπαϊκὰς ὑποθέσεις, συνιστοῦν τὴν κύρια αἰτία διαφωνίας».

Γιὰ τὸν Καποδίστρια ἡ σταθερότητα στὸ εὐρωπαϊκὸ σύστημα κινδυνεύει ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴ τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τὸ δίκαιο τοῦ ἰσχυροτέρου. Πρέπει νὰ προστατευθῆι ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴ χρῆσις βίας καὶ ἐπίσης νὰ περιοριστοῦν οἱ ἐπεκτατικὲς βλέψεις τῶν μεγάλων σὲ βάρος τῶν μικρῶν κρατῶν.

Ἡ ἀλληλέγγυος, δέ, αὐτὴ Συμμαχία πού προτείνει, ἕνας ὑπερεθνικὸς θὰ λέγαμε σήμερον Ὄργανισμός, σάν τὸν Ὄργανισμὸ Ἠνωμένων Ἐθνῶν, θὰ μποροῦσε νὰ ἐπεμβαίνει μόνον κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Διευθυντηρίου τῶν Δυνάμεων (ἕνα ἄλλο Συμβούλιον Ἀσφαλείας θὰ λέγαμε σήμερον) γιὰ διευθέτησις τῶν

διεθνών διαφορών και όταν υπήρχε απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης.

Καταργεί δηλαδή ουσιαστικά την αρχή των επεμβάσεων και δέν θεωρεί νόμιμη την επέμβαση ύστερα από μονομερή απόφαση ενός ή περισσοτέρων κρατών.

Βασικός του στόχος, να μπορούν και τά μικρά κράτη να έχουν τό δικαίωμα ν' αντιμετωπίσουν τά έθνικά τους προβλήματα μέ τί συνεργασία και μόνο των μεγάλων κρατών.

Στό βάθος τοῦ μυαλοῦ του μέσα ἀπ' ὅλες αὐτές τίς προοδευτικές και ρηξικέλευθες προτάσεις ὑπάρχει ἡ σκλαβωμένη του πατριδα. Τὴν κατάλληλη στιγμή θά τεθεῖ πρὸς συζήτηση και τό Ἑλληνικό Ζήτημα. Ἄλλωστε αὐτό τό προετοιμάζει ὁ ἴδιος σιγά σιγά, ξεκινώντας ἐπίσημα νά τό θέτει ἀπό τό Συνέδριο τῆς Βιέννης. Ἡ ὕλοποίηση και τελειοποίηση τῶν σκέψεων τοῦ Ρήγα Βελεστινλή! «Ἑλληνικόν Ἔθνος» ὑπάρχει, «εἶναι ὑπόδουλο» και πρέπει ν' ἀπελευθερωθεῖ.

Βάζει συνεχῶς ὑποθέσεις στά κείμενά του γιά νά ἐξηγήσει ποῦ θά ὀδηγοῦνταν τά πράγματα ἂν καταλίγαμε στό ἀντίθετο συμπέρασμα ἀπό τό δικό του. Ἔνας πράγματι μαθηματικός τρόπος σκέψης προσαρμοσμένος στή διπλωματία.

Ἡ γαλλική γλῶσσα πού χρησιμοποιεῖ στά διπλωματικά του κείμενα δέν μπορεῖ νά κατανοηθεῖ εὐκόλα ἀπό κάποιον πού δέν τὴν ἔχει τουλάχιστον μπητρική του γλῶσσα! Παίζει μέ τίς λέξεις, μέ τά νοήματα, ἕνα διπλωματικό ὑποχρεωτικά και συνωμοτικό παιχνίδι πού τό κερδίζει τίς περισσότερες φορές.

Στό Ὑπόμνημα τῆς 1ης Νοεμβρίου 1818, ἐνῶ τό Συνέδριο βρίσκεται σέ ἐξέλιξη, ὁ Καποδίστριας γράφει ὅτι οἱ θέσεις του γιά μία γενικότερη συμμαχία ἔχουν τρομοκρατήσει τούς συνέδρους. Ἡ διχογνωμία εἶναι οὐσιαστική. Ἀγγλία και Αὐστρία, ἀποβλέποντας μόνο στήν ἀστυνόμευση τῆς Εὐρώπης, ὑποστήριξαν τὴν ἰσχύ τῆς κλειστῆς συμμαχίας και σέ καιρό εἰρήνης. Ἀναρωτιέται, ἀπευθυνόμενος στόν Αὐτοκράτορα και ἐκφράζοντας τὴν ἀγωνία του, ποιά θά εἶναι ἄραγε ἡ τελική ἔκβαση τῶν διαπραγματεύσεων.

Στό Ὑπόμνημα τῆς 31ης Δεκεμβρίου, μετά τί λήψη τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου, ἀναφέρεται στίς «προόδους» τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συστήματος. Εἶναι ἕνα μοναδικό ὑπόμνημα πού πράγματι δικαιολογεῖ τὴν ἄριστη ἐπιλογή τοῦ Αὐτοκράτορα νά τοποθετήσει τόν Ἰωάννη Καποδίστρια Ὑπουργό τῶν Ἐξωτερικῶν, μόνο σέ ἕξι χρόνια διπλωματικῆς σταδιοδρομίας στή Ρωσία.

Ἔνα πρωτοποριακό γιά τὴν ἐποχή του Ὑπόμνημα μέ βαθιά ἀνάλυση γιά τὴν πολιτική πού ἀκολουθεῖ κάθε κράτος τοῦ κόσμου, καθώς και τίς ἐπιδιώξεις του. Ἀνάλυση, δηλαδή, τῆς τότε παγκόσμιας πολιτικῆς σκηνῆς.

Τελειώνοντας αυτή τή θαυμάσια πολιτική επισκόπηση, τονίζει ότι η Κυβέρνηση τῆς Ρωσίας ὀφείλει νά ἐπαγρυπνεῖ μέ μεγάλη προσοχή γιά τά ὅσα διαδραματιζονται στή Βιέννη καί τό Λονδίνο.

Ἀξίζει ὅμως ν' ἀναφερθοῦμε στό τί λέει γιά τήν Ἀγγλία καί τήν ἀγγλική πολιτική.

Ἐάν ἡ Γαλλία καί ἡ Ἰσπανία ἀναζητοῦν μέ κόπο μία κατευθυντήρια γραμμή στήν ἀντίστοιχη βάση τους ἡ καθεμία, ἡ Ἀγγλία καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες γιά νά μὴν χάσει τήν δική της. Τό ἀγγλικό ὑπουργεῖο γνωστοποίησε τίς θέσεις του. Ἡ τρέχουσα σύνοδος τοῦ Κοινοβουλίου θά τό ἐκτιμῆσει. Ὅποιες καί νά εἶναι οἱ ἐπιτυχίες τῆς παρούσας διοίκησης, ἢ ἐάν θά ἔπρεπε νά συγκροτηθεῖ μία νέα, δέν ὑπάρχει καμία ἀμφιβολία πὼς ἡ φύση καί ἡ ἔκταση τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἔθνους δέν θά εἶναι καθόλου ἀσύμβατα μέ τήν ἀνεξαρτησία τῶν πολιτικῶν ἀπόψεων τῆς κυβέρνησής της.

Ἐάν αὐτές οἱ ἀπόψεις δέν προέρχονται καθόλου ἀπὸ ἀνεξάρτητα πνεύματα, εἶναι ἀκόμα πρὸ δύσκολο νά συμμορφωθοῦν μέ τό καθῆκον. Ὅταν μάλιστα ἡ ἐκπλήρωση ἑνὸς καθήκοντος σέ σχέση μέ ἄλλα κράτη δέν σημαίνει οὔτε νά εὐνοηθεῖ οὔτε κἀν νά μὴν συμβιβαστοῦν τά συχνά ὑπερβολικά ἢ κακῶς ἐννοούμενα συμφέροντα τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ ὑπερισχύοντος κόμματος πού τό ἐκπροσωπεῖ.

Ἡ ἀγγλική πολιτική βρίσκεται ὀλόκληρη μέσα σέ αὐτή τήν ἀλήθεια. Μόνο αὐτή περικλείει ὅλα τα σπέρματα τοῦ κολοσσιαίου μεγαλείου αὐτοῦ τοῦ κράτους, καθὼς καί αὐτά τῆς καταστροφῆς μέ τήν ὁποία ἀπειλεῖται.

Οἱ ἀξιώσεις της στό ἐξωτερικό εἶναι τόσο ἀκραῖες ὅσο σοβαρά εἶναι καί τά προβλήματα τῆς στό ἐσωτερικό. Μετριάζοντας τά μὲν, μποροῦν νά ἐλαττωθοῦν τα δέ. Μόνον, ἐπομένως, μέ τήν σταθερότητα καί τήν καρτερία μέ τίς ὁποῖες θά ἐπιδιωχθεῖ αὐτός ὁ πρῶτος στόχος, οἱ Ἄγγλοι θά μπορέσουν νά φανοῦν χρήσιμοι σέ αὐτήν τή δύναμη καί νά τήν καταστήσουν χρήσιμη μέ τί σειρά της στήν εὐρωπαϊκὴ οἰκογένεια.

Ἀποβλέπει σέ μία ἀπόλυτη αὐτοκρατορία στήν θάλασσα καί στίς ἐμπορικές σχέσεις τῶν δύο κόσμων. Δέν περιφρονεῖ τήν ἡπειρο. Στή Γερμανία ἐνεργεῖ μέσω τοῦ Ἀνόβερου καί μέσω τῶν στενῶν σχέσεων μέ τήν Αὐστρία καί τήν Πρωσία. Κατέχει τήν Πορτογαλία, ἐπιηρεάζει τό Βέλγιο, βασανίζει τήν Γαλλία, ἐξουτελεῖ τήν Ἰσπανία, διαπραγματεύεται μέ τούς ἐξεγερμένους, χρονοτριβεῖ μέ τίς Ἠνωμένες Πολιτείες καί ταράζει τά δυστυχῆ συμβούλια τῆς Πύλης καί τῆς Περσίας.

Ποτέ μία δύναμη δέν ὤθησε τήν φιλοδοξία οὔτε τόσο πέραν τῶν ὁρίων οὔτε

τόσο ανοιχτά. Επίσης, ποτέ μία δύναμη δέν πάλεψε τόσο πολύ μέ τόν έαυτό της γιά νά διατηρήσει τήν ισορροπία της. Ή σημερινή ισορροπία της εἶναι προσωρινή. Τήν πραγματική δέν μπορεῖ νά τήν βρεῖ παρά μέ μετριοπάθεια. Αὐτή ὅμως ἡ μετριοπάθεια δέν μπορεῖ νά τῆς ἐπιβληθεῖ παρά βαθμιαία, μέ τήν ἐπιρροή τῆς γενικῆς συμμαχίας. Ἐάν ἀποδεχθοῦμε αὐτούς τούς ἐπαγωγικούς συλλογισμούς, εἶναι εὐκόλο νά ἐξαγάγουμε ὡς σχετικό συμπέρασμα πῶς, ὑποστηρίζοντας τήν κυβέρνηση τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, δέν εἶναι δυνατόν νά τήν ὀδηγήσουμε στήν μετριοπάθεια.

Οἱ στόχοι αὐτοί τοῦ Καποδίστρια δέν περνοῦν ἀπαρατήρητοι ἀπό τήν ἄγρυπνη παρακολούθηση τοῦ Μέττερνιχ, πού ἀνησυχεῖ γιά τίς προοδευτικές καί φιλελεύθερες τάσεις τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας γιά τήν προστασία καί ὑποστήριξη τῶν μικρῶν λαῶν.

Μέ τή συνεργασία τοῦ Ἁγγλου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Κάσλρη, καταπολέμησαν μέ πείσμα ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν γιά τήν ὑπεράσπιση τῶν ἀδυνάτων καί τό δικαίωμα τοῦ κάθε λαοῦ νά ὑπερασπίζεται ἐλεύθερα τά δικά του. Ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν ἦταν τό Συνέδριο νά μῖν πάρει καμία ἀπόφαση γιά τήν τύχη τῶν μικρῶν κρατῶν.

Τά Συνέδρια ὅμως, τῶν πέντε πλέον Δυνάμεων, πού ἀκολούθησαν στό Τρορραυ καί Laibach, ἀπό τό Φθινόπωρο τοῦ 1820 ὡς τό τέλος τῆς Ἐνοιχῆς τοῦ 1821 συνῆλθαν δυστυχῶς γιά νά ἀντιμετωπίσουν τήν ἐκρυθμὴν κατάσταση πού δημιουργεῖται σέ ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη ἀπό τήν ἔκρηξη τῶν κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων στήν Ἰσπανία, στή Νεάπολη καί τό Πεδεμόντιο.

Οἱ τραγικές προβλέψεις τοῦ Καποδίστρια ἐπαληθεύονταν πολύ σύντομα, ἀπό τήν ἄρνηση τῶν ἰσχυρῶν νά κατανοήσουν τήν ὀρθότητα τῶν προτάσεων του στό Ἄαχεν.

Στό Συνέδριο τοῦ Ἄαχεν ὅμως ὁ Καποδίστριας δίνει σκληρό διπλωματικό ἀγῶνα καί γιά τήν κατάργηση τοῦ δουλεμπορίου τῶν μαύρων.

Καταθέτει λοιπόν ἓνα τολμηρὸ ὑπόμνημα, ὅπου ἀναπτύσσει ἓνα ὁλόκληρο σχέδιο γιά τήν καταπολέμηση τῆς δουλεμπορίας τῶν μαύρων πού βρίσκεται στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα σέ μεγάλη ἔξαρση.

Τό ὑπόμνημα πρότεινε τή δημιουργία στίς ἀκτές τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς μέ τή συνεργασία ὄλων τῶν Κρατῶν, ἑνός Εἰδικοῦ Ὄργανισμοῦ μέ τήν ἐπωνυμία Ἀφρικανικός Ὄργανισμός. Ὁ Ὄργανισμός αὐτός θά διευθυνόταν ἀπό δικό του Ἀνώτατο Συμβούλιο καί θά διέθετε δικαστική ἐξουσία καί δική του στρατιωτική δύναμη.

Ὅμως τά συμφέροντα ὀρισμένων Δυνάμεων τῆς ἐποχῆς δέν ἐπέτρεψαν τήν

Ίδρυση αυτού του Ὄργανισμοῦ. Τά θλιβερά γεγονότα πού ἀκολούθησαν ὄμως μέ τήν ἐπέκταση τοῦ δουλεμπορίου καί τήν ἀπαθλίωση τῆς ζωῆς τῶν λαῶν τῆς Ἀφρικῆς ὀδήγησαν μετά ἀπό 67 χρόνια το Εὐρωπαϊκό Συνέδριο τοῦ Βερολίνου ν' ἀποφασίσει τήν ἴδρυση μιᾶς περίπου ἴδιας ὀργάνωσης σάν κι αὐτή πού πρότεινε ὁ Καποδίστριας!

Τέλος, στό ἴδιο ὑπόμνημα προτείνει τή βαθμιαία ἀνεξαρτητοποίηση τῶν ἀποικιῶν καί τήν ἴδρυση νέων Κρατῶν.

Ἐπιγραμματικά μποροῦμε νά ὑπογραμμίσουμε μερικές ριζοσπαστικές θεσμικές προτάσεις τοῦ Καποδίστρια στή συγκυρία 1818-1820, πού εἶναι: α) ἡ ὕφεση καί ὁ σταδιακός ἀφοπλισμός, β) ἡ συρρίκνωση τοῦ δουλεμπορίου, γ) ἡ κατάργηση τῶν φυλετικῶν διακρίσεων καί τοῦ ρατσισμοῦ, δ) ἡ υἰοθέτηση πολιτειακοῦ μοντέλου οὐδέτερων συνομοσπονδιῶν, ε) ἡ ἀναθεώρηση τῶν «κλειστῶν» στρατιωτικῶν συνασπισμῶν, στ) ἡ ἀμφισβήτηση τῆς ἀρχῆς τῶν ἐπεμβάσεων, ζ) ἡ καθιέρωση ὑπερεθνικῶν ὀργανισμῶν, η) ἡ υἰοθέτηση τοῦ θεσμοῦ τῆς διεθνοῦς διατιπσίας, θ) ἡ βαθμιαία ἀνεξαρτητοποίηση τῶν ἀποικιῶν.

Θά ἤθελα σ' αὐτό τό σημεῖο ν' ἀναλύσω σέ μεγαλύτερο βάθος τήν πολιτική σκέψη τοῦ Ἑλληνα Διπλωμάτη καί Πολιτικοῦ, βασιζόμενος στό Εὐρωπαϊκό του Ὄραμα.

Δύο εἶναι, κατά τόν Καποδίστρια, οἱ βασικοί κίνδυνοι τῆς εἰρήνης στήν Εὐρώπη: οἱ κίνδυνοι πού πηγάζουν ἀπό τήν ἐκρηξη κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων καί ἡ ἐπικράτηση μέ τή βία μίας μόνο δύναμης.

Ἡ ἐξουδετέρωση πρῶτα τῶν κοινωνικῶν ἀναστατώσεων δέν μπορεῖ νά γίνει παρά μόνο μέ σοβαρές μεταρρυθμίσεις στήν κεντρική διοίκηση τῶν κρατῶν. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, οἱ μεταρρυθμίσεις προϋπέθεταν τήν ἀποδοχή ἐκ μέρους τῶν ἡγεμόνων μίας νέας πραγματικότητας, πού πηγάζει ἀπό τήν ἀνάδυση ἐθνικῶν κρατῶν καί τήν ἀξίωση τῶν λαῶν γιά πολιτικές ἐλευθερίες.

Σχετικά μέ τήν ἐπικράτηση μέ τή βία μίας μόνο δύναμης, ἑνός ἰσχυροῦ δηλαδή καί τή μετατροπή του σέ «τύρανο» (π.χ. Βοναπάρτη) μπορεῖ ν' ἀποτραπεί μέ τή δημιουργία τῆς «Συμμαχίας» πού πρότεινε ὁ Καποδίστριας. Ριζοσπαστικές θέσεις πού δέν πέρασαν καί στήν Εὐρώπη. Μετά ἀπό δύο μόλις χρόνια ξεσπᾶ ἡ μία ἐπανάσταση μετά τήν ἄλλη. Γράφει τό 1820 (μετά τήν ἐξέγερση στή Νεάπολη): «Γιά τίς ἐπαναστάσεις δέν εὐθύνονται οἱ λαοί, ἀλλά οἱ Κυβερνήσεις πού εἶχαν ἀποτύχει νά ἐξασφαλίσουν στους λαούς τούς θεσμούς πού θά τοὺς πρόσφεραν τή γαλήνη».

Ἡ μεγάλη δραστηριότητα πού ἀνέπτυξε τότε ὁ Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς

Ρωσίας (ύπομνήματα, πραγματοποίηση Συνεδρίων) ἐνόησε τόν σύγχρονο ἡμισητή του Μέντελνιχ, Henry Kissinger, πού εἰρωνικά τόν ἀποκαλεῖ: «συνταγματικό διατητή τῆς Εὐρώπης».

Στὴν Ὄργάνωση τοῦ «Εὐρωπαϊκοῦ Συστήματος» κατὰ τόν Καποδίστρια, δύο εἶναι οἱ βασικοὶ παράγοντες πού τὸ ἐπιχερᾶζουν: ὁ ἐδαφικός καὶ ὁ πολιτειακός.

Τὸ ἐδαφικό καθεστῶς πρέπει νὰ μείνει ἀπαραβίαστο. Ἀλλὰ καμία ἀναμόρφωση δέν πρέπει ν' ἀποκλεισθεῖ. Ἡ βάση γιὰ ἀλλαγὴ συνόρων πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἔθνους, τῆς αὐτονομίας, τῆς ἱστορικῆς παράδοσης καὶ τῆς ἰδιατερότητας κάθε λαοῦ.

Τὸ πολιτειακό καθεστῶς τῆς μεταναπολεόντειας Εὐρώπης πρέπει ἐπίσης καταρχὴν νὰ γίνῃ σεβαστό. Ἀλλὰ ὁ σεβασμὸς αὐτὸς προϋποθέτει μεταρρυθμίσεις. Ἀναμόρφωση, μεταρρυθμίσεις, ἀλλὰ χωρὶς βία. Βία εἶναι ἡ ἐπαναστατική δράση, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔνοπλη ἐπέμβαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἐδῶ συγκλίνουν ὁ ἐδαφικός καὶ ὁ πολιτειακός παράγοντας: ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπέμβασης καταδικάζεται, ὅταν περιέχει στὴ νομικὴ τῆς ἔννοια ὅποιοδήποτε στοιχεῖο καταναγκασμοῦ μὲ τὴ βία.

Ἡ ἀναγνώριση ἄλλωστε τοῦ ἱστορικοῦ ρόλου τῶν μικρῶν λαῶν, μὲ τόν σεβασμὸ τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς αὐτονομίας τους, ὀδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι καμία ἰσορροπία δέν εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὴ σταθερὴ καὶ οὐσιαστικὴ τους παρουσία στό «Εὐρωπαϊκὸ Σύστημα». Συνεπῶς ἡ ἰσχυροποίηση τριῶν-τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο προκαλεῖ τὴν ἀστάθεια, ὑπονομεύει τὴν εἰρήνη καὶ τελικὰ συντρίβει τὴν ἐνότητα.

Μέσα σέ ὅλο αὐτὸ τὸ σύστημα εἶναι ἐμφανὴς ἡ θέση πού ὁ Καποδίστριας ἐπιφυλάσσει γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος. Ἐφόσον ἀναγνωρίζονται ὡς ἀρχές ἡ ἀναγνώριση τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς ἱστορικῆς παράδοσης θὰ ἔλθει σύντομα ὁ χρόνος τῆς ἀναθεώρησης τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Σεβαστὲς καὶ οἱ ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων νὰ γίνονται ἐνεργὰ καὶ αὐτόνομα μέλη τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκογένειας. Ὅταν ἀποκατασταθεῖ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, θὰ πρέπει ν' ἀκολουθήσει ἡ ἀνασυγκρότηση τῶν θεσμῶν, ἄρα καὶ ἡ ἀνάγκη συντάγματος.

Ὁ Καποδίστριας πιστεύει ὅτι ὅσο ὁ λαὸς συμμετέχει στὴν παιδεία καὶ ἀναπτύσσεται πολιτικά, τόσο περιορίζεται ὁ πατερναλιστικός ρόλος τοῦ ἡγεμόνα καὶ ὠρμάζει πολιτικά. Ἡ τεράστια ἐκπαιδευτικὴ του προσπάθεια τόσο στὰ Ἴονια νησιά ὅσο καὶ ἀργότερα στὴν τουρκοκρατούμενη καὶ ἐλεύθερη Ἑλλάδα βασίστηκε σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀρχή.

Ἡ «Φιλόμουςος Ἐταιρεία» λοιπόν πού ἴδρυσε ὁ Καποδίστριας στή Βιέννη καί τήν ὑποστήριξε τόσο πολύ, περιέχει καί τό πολιτικό στοιχείο. Γι' αὐτό ἄλλωστε τήν ὑποπτευόταν ὁ Μέττερνιχ καί ὀλόκληρη ἡ Αὐστριακὴ Ἀστυνομία παρακολουθοῦσε τόν Κερκυραῖο διπλωμάτη.

Γιατί μέ τήν πολιτιστική ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων ἐπιδιωκόταν σαφῶς ἡ πολιτική τούς ὠρῖμανση, πού θά ὀδηγοῦσε ἀναπόφευκτα στήν ἐνίσχυση τοῦ ἐθνισμοῦ τους, στήν ἐθνική τους ἀποκατάσταση καί τελικά στήν πολιτική τους χειραφέτηση.

Παράλληλα ὅμως μέ τίς πολιτικές ἐνεργειές του, «καλύπτει» τή δράση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας στή Ρωσία, ἀρχικά, καί σώζει τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση στό Συνέδριο τοῦ Laybach, ὅταν αὐτή ξεσπάει. Γιατί πέρα ἀπό τίς ἀρχές του, γνωρίζει ὅτι μόνο μέ τή χρήση βίας καί τή διεξαγωγή πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων μπορεῖ ἡ Ἑλλάδα ν' ἀποκτήσει τήν ἐλευθερία της.

Προσαρμόζεται ἀμέσως στόν νέο στόχο, πού εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τῆς χώρας. Παρατεῖται ἀπό Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν το 1822, ὅταν δέν μπορεῖ νά προσφέρει τίποτα ἄλλο ἀπό τή θέση του καί κάνει τή Γενεῦη Κέντρο τοῦ Φιλελληνικοῦ Κινήματος στήν Εὐρώπη.

Ἡ πολιτική του αὐτή ἰδεολογία γιά τήν Εὐρώπη καί τήν Ἑλλάδα δέν εἶναι μία ἀπλή θεωρία, ὅπως ἤθελαν νά πιστεύουν οἱ ἀντίπαλοί του. Εἶναι γιά τόν Κερκυραῖο διπλωμάτη ὀλόκληρο ἰδεολογικό σχῆμα, στό ὁποῖο μορφοποιοῦνταν ιδέες καί καυτά κοινωνικά προβλήματα τῶν λαῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα.

Δύο θέσεις, δύο θεωρίες ἀναμετρῶνται στήν Εὐρώπη τήν ἐποχή ἐκείνη: ἡ συντηρητική καί ἡ φιλελεύθερη.

Βασικοί στόχοι τῆς πρώτης, ἡ διατήρηση τοῦ ἐδαφικοῦ status quo ante καί ἡ ἐξασφάλιση μέ κάθε τρόπο τοῦ δυναστικοῦ καθεστώτος, ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ μετά τήν παλινῶρθσή του, ὕστερα ἀπό τήν πτώση τοῦ Ναπολέοντα. Κύριοι ἐκφραστῆς τοῦ ὁ Καγκελλάριος τῆς Αὐστρίας Μέττερνιχ, ὁ γραμματεάς τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης καί στενότερος συνεργάτης τοῦ Μέττερνιχ, Friedrich Gentz καί ὁ Castlereagh, μέχρι τό 1822.

Βασικοί στόχοι τῆς φιλελεύθερης θεωρίας: ἡ ἐθνική ἀνεξαρτησία καί ἡ πολιτική ἐλευθερία. Θεωρία ὅμως χωρίς ὑποστηρικτές. Ἐξαίρεση κάποιοι βουλευτές πού ἀνῆκουν στήν «ἀριστερή» ἀντιπολίτευση τῶν Whigs στό Ἀγγλικό Κοινοβούλιο, μερικοί Γερμανοί Ἡγεμόνες, ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος ὁ Α΄ μέ τίς «δημοκρατικές» ἐκλάμψεις του καί κάποιοι πολιτικοί ἐλιγμοὶ Γάλλων ἢ Ἀγγλων ἐναντίον τῆς Αὐστρίας ἢ τῆς Ρωσίας.

Ἡ θέση τοῦ Καποδίστρια στή διαπάλη αὐτὴ ἔπαιρνε προσωπικὸ χαρακτήρα: ἀπὸ τῆ μίᾳ πλευρᾷ ἐκπροσωποῦσε τὰ συμφέροντα μίᾳς συντηρητικῆς χώρας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρᾷ ἐνιωθε τὸν ἑαυτὸ του δεμένο ἄρρηκτα μὲ τὴν τύχη ἐνὸς μικροῦ, σκλαβωμένου λαοῦ, στερημένου καὶ τίς πῶς στοιχειώδεις πολιτικὲς ἐλευθερίες. Ὁ ἀγὼνας του πολὺ δύσκολος καὶ πολλές φορές ἄνισος. Ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ἕνα ὀλόκληρο κόσμο, τὸν κόσμο ἐνὸς ἱκανότατου διπλωμάτη, τοῦ Καγκελλάρου Μέντερνιχ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναποφασιστικὴν τοῦ Τσαροῦ Ἀλέξανδρου.

Ἡ ἀποτυχία τελικὰ τοῦ Καποδίστρια ν' ἀντιμετωπίσει τὴν ἀντίδραση μίᾳς ἀπποχαιωμένης ἡμπεδουαλικῆς κοινωνίας, πού εἶχε συμμαχήσει μετὰ τὸ Ἄαχεν, στὰ Συνέδρια τοῦ Troppau καὶ τοῦ Laybach μὲ δυνάμεις πού ἀπέβλεπαν σὲ πρόσκαιρες –ὅπως φάνηκε λίγο ἀργότερα– πολιτικὲς σκοπιμότητες, δὲν εἶχε παρὰ ἐφήμερο μόνον χαρακτήρα. Ἡ Εὐρώπη «ἄλλαξε» πολὺ γρήγορα, κατὰ πού δὲν ἔβλεπε ὁ Μέντερνιχ, ἀλλὰ πού γνώριζε βαθιὰ μέσα του ὁ Καποδίστριας.

Τὰ προβλήματα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης ἔγιναν τελικὰ ἀσπίκωτα «βαριδιά» καὶ διέλυσαν τὴν «Ἱερὰ Συμμαχία». Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, καθὼς καὶ τὰ νεώτερα ἐπαναστατικὰ κινήματα στὴν Εὐρώπη παρέσυραν τὰ πάντα μὲ τὴν ἐκρηξί τους. Ὁ ἴδιος ὁ Μέντερνιχ, πού κόμπαζε τὸ 1822, ἀποκαλώντας τὸν Καποδίστρια «ἄνδρα νεκρὸ» καὶ «φάντασμα», θὰ παραδεχτεῖ ἀργότερα, ἀφοῦ ζήσει τὴ συντριβὴ τῆς πολιτικῆς του, ὅτι «σπατάλησε τὸν χρόνον τοῦ προσπαθώντας νὰ στηρίξει οἰκοδομήματα πού κατέρρεαν». Γιατὶ δὲν ἦταν βέβαια δυνατό σὲ μιά κοινωνία πού συνεχῶς ἀλλάζει, ν' ἀντέξουν συνασπισμοί, συμμαχίες καὶ ἐνώσεις πού παραγνώριζαν τὰ δίκαια τῶν μικρῶν λαῶν.

Οἱ θέσεις βέβαια τοῦ Καποδίστρια ἀποδόθηκαν –ἀπὸ κάποιους ἱστορικούς– στὴν ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸ δικό του πρόβλημα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Καὶ ἕνας ὁραματιστὴς δὲν ἔχει δικαίωμα σὲ τέτοιου εἴδους ἐθνικὲς δεσμεύσεις. Δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. Εἶναι ἕνας βαθιὰ δημοκρατικὸς ἄνθρωπος μὲ ἀρχές, ὁράματα καὶ στόχους. Αὐτὸ τὸ γνώρισε ὀλόκληρη ἡ Εὐρώπη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἀλλὰ ἔστω καὶ ὑπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα, ἂν ἐκτιμηθοῦν οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Καποδίστρια μὲ βάση τίς μεταγενέστερες ἱστορικὲς ἐμπειρίες, ἰδιαίτερα τίς πῶς πρόσφατες, φαίνονται γιὰ ἄλλη μίᾳ φορὰ νὰ δικαιώνονται.

Διαχρονικά, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας «ἐνώνει» μὲ τίς ρηξικέλευθες ιδέες του, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ρωσία καὶ τὴν Εὐρώπη. Ὡς Ἕλληνας, ἀγωνίζεται, μέσα ἀπὸ τὴν διπλωματικὴν του σταδιοδρομίαν στὴν Ρωσία, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος του καὶ ἀργότερα ἰδρύει τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν κράτος. Ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας «ξεδιπλώνει» τὸ ὄραμά του γιὰ τὴν Εὐρώπην σὲ

ένα πραγματικά δύσκολο γεωπολιτικό και διπλωματικό περιβάλλον. Σ' αυτήν του τήν προσπάθεια έχει δίπλα του μία μεγάλη ομάδα κορυφαίων Ρώσων διπλωματών, στρατιωτικών, συγγραφέων, επιστημόνων που υποστηρίζουν τις ιδέες του.

Γιά τί σημερινή Εύρώπη, οί παρακαταθήκες τοῦ Κυβερνήτη ἐξακολουθοῦν νά εἶναι χρήσιμες. Αὐτή ἡ Εὐρώπη πρέπει νά ξαναγίνει πάλι ἡ Εὐρώπη τοῦ Πολιτισμοῦ καί τῆς Ἱστορίας καί νά μειώσει τήν τεράστια δύναμη τοῦ χρίματος. Ὅλοι πρέπει νά δουλέψουμε σκληρά, μελετώντας τά μηνύματα τῶν Εὐρωπαίων καί Ἑλλήνων Διαφωτιστῶν.

Οἱ ιδέες τοῦ Ἀρχιτέκτονα τῆς Εἰρήνης τῶν 100 ἐτῶν, κατά πολλούς Ἱστορικούς, θά δώσουν ἄλλο νόημα στό «εὐρωπαϊκό γίγνεσθαι». Ἄλλωστε ὁ Καποδίστριας εἶναι μία «Σχολή σκέψης» ἀπό μόνος του καί σέ ὅλη τή διπλωματική του σταδιοδρομία θεωροῦσε καί τή Ρωσία ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς Εὐρώπης.

Ἡ λυδία λίθος γιά τήν ἐπιτυχία ἑνός εὐρύτερου πανευρωπαϊκοῦ ἢ καί παγκόσμιου Ὄργανισμοῦ δέν εἶναι ἡ θέληση τῶν μεγάλων, ἀλλά ἡ ἐγγύηση τῆς αὐτονομίας τῶν μικρῶν κρατῶν. Ἡ συλλογική συνείδηση –καί ιδιαίτερα ἡ εὐρωπαϊκή συνείδηση– δέν εἶναι ἡ ἀλλοτρίωση τῶν λαῶν στό ὄνομα κάποιας ἀόρατης «εὐρωπαϊκότητας», εἶναι ἡ αὐτόνομη συμμετοχή μέσα σέ ἕνα μεγαλύτερο σύνολο, ὅπου ὅμως ἡ ιδιαίτερη ἱστορική παράδοση, οἱ τοπικές διαφορές καί οἱ ιδιαίτερες ἀνάγκες κάθε μέρους θά εἶναι ἀπόλυτα σεβαστές.

Καί αὐτό, νομίζω, εἶναι ἕνα ἀκόμη ἀπό τά μηνύματα πού μᾶς στέλνει καί σήμερα ὁ μεγάλος Κερκυραῖος, ἀλλά καί ὁ πῖο «Εὐρωπαῖος» ἀπό ὅλους τους Ἑλλήνες πολιτικούς.

Ἐνδεικτική Βιβλιογραφία

Ἀρχεῖον Ἰωάννου Καποδίστρια, Τόμος Ε' – Ὑπομνήματα 97, 104, 107, Ἐταιρεία Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν 1984 (μετάφραση Ἑλένης Χατζηβασιλείου).

Ἱστορία – μνηαῖο περιοδικό – Τεύχος 472.

Π. Πετρίδης, «Δάφνη στόν Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια», *Τετράδια Εὐθύνης*.

Τσιρπανλῆς Ζαχαρίας, *Ἡ Εὐρώπη καί ὁ Κόσμος 1814-1914*, Βάνιας 1993.

Τσιρπανλῆς Ζαχαρίας, «Ὑπομνήματα καί Ἐκθέσεις τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια (1881-1822) – Προβλήματα καί ἔρευνα» *Ἐπ. Ἐπετ. Φίλ. Σχ. Παν/μίου Ἰωαννίνων* 6 (1977).

Ἑλένη Κούκκου, *Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ ἄνθρωπος – ὁ διπλωμάτης (1800-1828)*, ΟΕΔΒ, Ἀθήνα 1989.

E. Molden, *Zur Geschichte des Osterreichisch russischen Gegensatzes. Die politik der europäischen Grossmächte und die Aachener Konferenzen*, Wien 1916.

Ἀρχεῖα Βιέννης, Russland III, Berichte 1820.